

АПСТРАКТ

Предмет истраживања су угаоне интерполације у урбаном окружењу. Термин „угаона интерполација“ означава архитектонски објекат (кућу или зграду) који довршава континуитет два низа архитектонских објеката који се сусрећу под углом. Један од најзначајнијих елемената у артикулацији угаоне куће је зона контакта две спољне фасаде, на чијем сусрету се под извесним околностима може формирати тзв. „тема угла“. Тема угла у архитектури подразумева место које је у односу на суседне фасадне равни или волуметрију објекта у извесном смислу наглашено. Иако је принцип акцентовања угла у архитектури присутан код већине угаоних кућа, постоје бројни примери интерполација код којих угао није наглашен, из чега се стиче утисак да постоје одређени мотиви или околности због којих се угао истиче или не истиче. Тежиште рада није на формалним аспектима артикулације угла, већ на анализирању узрока појаве угаоног мотива. У раду су путем научне анализе разматрани карактеристични примери кућа на углу, да би затим биле истражене законитости и методом генерализације констатовани мотиви који утичу на истицање угла у композицији интерполисане грађевине. Циљ истраживања је да се преиспита становиште по коме је тема угла на угаоној интерполацији оправдана у ситуацијама када се кућа уклапа у непосредно урбано окружење које је од културно-историјског или архитектонског значаја, док, уколико се кућа надовезује на околне зграде нижег квалитета или значаја, тема угла губи смисао, јер читава кућа постаје нови градски репер, те је самим тим истицање угла сувишно.

Кључне речи: архитектура, контекст, интерполација, кућа на углу, методологија пројектовања

ABSTRACT

The subject of the paper is corner infills in the urban environment. The term “corner infill” means an architectural object (house or building) that completes the continuity of two sequences of architectural objects that meet at an angle. One of the most important elements in the articulation of a corner house is the contact zone between the two external facades. Under certain circumstances, the so-called “corner theme” can become their meeting point. The corner theme in architecture implies a place that is emphasized in relation to the adjacent facade planes or the volumetry of the building. Although the principle of corner accentuation in architecture is present in most corner houses, there are numerous examples of urban infills in which the corner is not emphasized. That gives the impression that there are certain motifs or circumstances due to which the corner is accented or unaccented. The focus of the paper is not on the formal aspects of the corner articulation, but on analyzing the causes of the appearance of the corner motif. In the paper, characteristic examples of corner houses are considered through scientific analysis, and then the regularities are explored. The motifs that influence the emphasis of the angle in the interpolated building’s composition were ascertained by the method of generalization. The aim of the research was to re-examine the position according to which the corner theme in urban infills is justified in situations when the house fits into the immediate urban environment of cultural-historical or architectural significance. On the other hand, if the house is connected to surrounding buildings of lower quality or significance, the theme of the corner loses its meaning, because the whole house becomes a new city reference point, therefore emphasizing that the corner is superfluous.

Keywords: architecture, context, urban infill, corner house, design methodology.

INTRODUCTION

The term “characterization” in architecture stands for the procedure of creating, describing, presenting or emphasizing important characteristics which make a certain object (construction, material or element), space or concept stand out from other entities of similar or identical characteristics. The

* др Ђорђе Алфиревић, доцент, Факултет савремених уметности, Београд
djordje.alfirevic@gmail.com

** др Сања Симоновић Алфиревић, виши научни сарадник, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, sanjas@iaus.ac.rs

Термин „карактеризација“ (*characterization*) у архитектури подразумева поступак стварања, описивања, приказивања или истицања битних особина, путем којих се нека ствар (грађевина, материјал или елемент), простор или појам разликују од других ентитета сличних особина, тј. исте врсте. Поступак карактеризације је у извесном смислу близак категорији експресије,¹ јер оба термина исказују тежњу према другости. Карактеризација је значајна у домену архитектуре, јер се путем ње остварује не само физичка, семантичка и др. релација према контексту, већ она има и улогу у формирању визуелног идентитета нове зграде или просторне целине. У урбаном контексту њена улога је од великог значаја, посебно код кућа на углу, јер је код овог типолошког облика однос архитектуре према контексту и идентитету зграде комплекснији.

Термин „угаона интерполација“ (*corner infill*) означава тип куће или зграде која довршава континуитет два низа архитектонских објеката који се срећу под углом. Угао под којим се сусрећу фасаде куће на углу може бити „унутрашњи“ или „спољашњи“ у зависности од тога да ли су главне фасаде оријентисане према пјаци или раскршћу улица (Moughtin, Ос, Tiesdell, 1995:51). У односу на непосредно окружење, угаона кућа може у физичком смислу да се надовезује на суседне објекте или да буде слободностојећа, тј. блиско приближена њима, што је оправдано у ситуацијама када је, на пример, неопходно одмакнути кућу од фасаде заштићеног објекта (Alfirević, Alfirević Simonović, 2015). (Сл. 1)

Поред поменутог, у широј употреби су и други термини, попут „угловница“ (*Corner Building*), „кућа на углу“ (*House at the Corner*) или „угаона кућа“ (*Corner House*), које никако не треба поистоветити са термином „угласта кућа“ (*Angular House*) који нема идентично значење, јер се односи на формалне карактеристике експресивног објекта, које могу, али и не морају бити последица његове угаоне позиције.

procedure of characterization is in a certain sense close to the category of expression¹, as both terms include the aspiration to be different. Characterization is significant in the domain of architecture, as it achieves not only physical, semantic and other relations to the context, but it also plays a role in forming the visual identity of a new building or spatial unit. In the urban context, its role is of high importance, especially in houses located on a corner, as in this typological shape the attitude of the architect to the context and identity of the building is more complex.

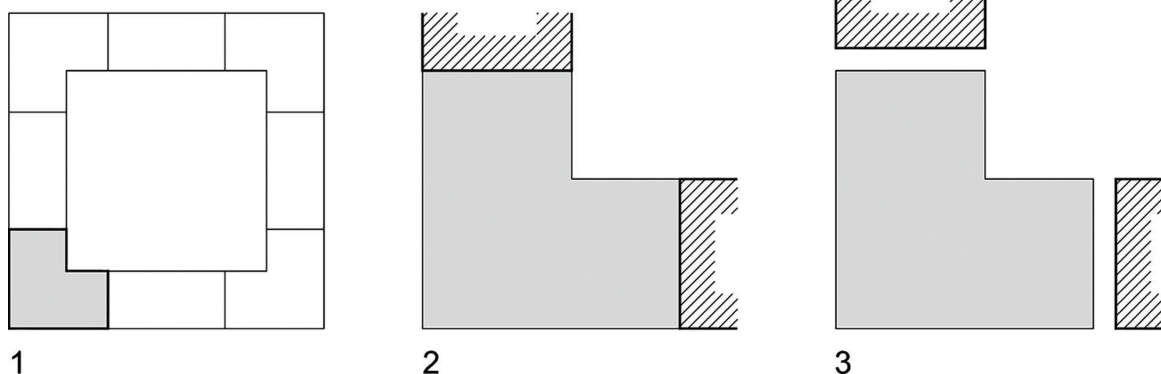
The term “corner infill” relates to the type of house or building which completes the continuity of two sequences of architectural objects meeting at an angle. The angle at which the two house facades meet can be “internal” or “external”, depending on whether the main facades are oriented towards a piazza or a street crossroads (Moughtin et al., 1995:51). In relation to its immediate surroundings, a corner house can, in a physical sense, adjoin surrounding buildings or be free-standing, i.e. close to the adjoining buildings, which is justified in situations when it is necessary to distance the house from the facade of a protected building (Alfirević, Alfirević Simonović, 2015) (Fig. 1).

Along with the above mentioned, other terms are also widely used, such as corner building, house on a corner or corner house, which should not be mistaken for the term angular house, which does not have an identical meaning, as it refers to the formal characteristics of an expressive building, which can, but does not have to, be the consequence of its corner position. Certain authors, such as Ivan Marković, consider that it is necessary to make a difference between a *corner house* and a *house on a corner*, because “if every building positioned on the corner of a city block is defined as a “corner building”, this might banalize every critical action towards establishing the theoretical identification of the corner moment” (Marković, 2019:192). However, must every corner house have “the corner moment”?

1 Термин *експресија* у архитектури означава „свесну или несвесну активност ствараоца, која се одвија с циљем јасног и аутентичног изражавања мисли, емоција или осећања према објектима у окружењу (Alfirević, 2016:37).

1 The term *expression* in architecture signifies “conscious or unconscious activity of the creator, with the aim of achieving clear and authentic expression of thoughts, emotions or feelings towards objects in the surroundings” (Alfirević, 2016:37).

Слика 1. Позиција и карактеристична тумачења куће на углу: 2) интерполирани објекат на углу и 3) слободностојећи објекат на углу (Извор: скица аутора) / Figure 1. Position and characteristic interpretation of a corner house: 2) interpolated building on a corner and 3) free-standing building on a corner (Source: author's sketch)

Поједини аутори, попут Ивана Марковића, сматрају да је неопходно направити разлику и између *угаоне куће* и *куће на углу*, јер „ако се свака грађевина која је позиционирана на углу градског блока означи као „угаона“, тиме би се банализовао сваки критички поступак утврђивања теоријске идентификације угаоног момента” (Marković, 2019:192). Међутим, да ли баш свака угаона кућа мора да има „угаони моменат”?

Иако је угаона кућа самостална просторно-функционална целина, у ширем смислу, она припада и блоковској целини и најчешће је њен истакнути део, јер је сагледива из више праваца. Може се посматрати и као део раскршћа на коме се налази, али и као део шире градске структуре, у зависности од аспекта и ширине посматрања контекста (Šobot, 1991:5). С обзиром на то да су фасаде кућа на углу најчешће оријентисане према амбијентима са различитим архитектонским и урбанистичким карактеристикама, код њих је поступак карактеризације сложенији, јер је неопходно успоставити адекватну релацију према контекстима који могу бити дијаметрално различити, а све унутар просторног оквира једне зграде.

О кућама на углу је много писано, постоје бројне научне анализе и критике о појединим архитектонским остварењима, као и историографски прикази о њиховим стилским и другим карактеристикама (Kadijević, 2016, 2015, 2009; Kahle, 2004; Nikolić, 2017; Drljević, 2007; Jevtić, 2004; Alfirević, 2016; Alderson, 2006; Krklješ, Kubet, Hiel, 2009; и др.). Значајан допринос у овој групи истраживања остварили су Александар Кадиевић и Дарко Кахле, анализама карактеристичних угаоних грађевина у Србији и Хрватској у периоду између две светске рата. Нешто је мање теоријских истраживања у којима су на општем плану разматрани принципи и методологија пројектовања кућа на углу, као и њихова типологија (Krier, 1992; Brolin, 1988; Moughtin, Ос, Tiesdell, 1995; Demiri, 2013; Marković, 2019; Šobot, 1991; Alfirević, Simonović Alfirević, 2015; и др.). У овој групи се истичу опсежније студије Ивана Марковића и Радмиле Шобот, којима су обухваћени бројни примери угаоних кућа у Београду у периоду од краја 19. до почетка 21. века. Марковићева студија је, пре свега, усмерена у правцу анализе формалних карактеристика угаоног мотива, при чему аутор истиче да је „први и главни чинилац у креирању значења садржаја угла заправо *интенција аутора*”, као и да „угаоне вертикале нуде функционалну, социјалну или декоративну намену, могу да омогуће бољи поглед на улицу, укажу на друштвени статус власника или да као заводљив носталгични мотив дочарају славна времена средњовековних замкова као моћних симбола градске властеле” (Marković, 2019:190). Наведени Марковићев ставови указују на постојање различитих мотива који одређују или условљавају значење и садржај угла.

Клиф Моутин (Cliff Moughtin), Танер Ок (Taner Ос) и Стивен Тисдел (Steven Tiesdell) у књизи *Урбани дизајн: Орнамент и декорација* наводе да „када се ћошак куће нагласи

Although a corner house is an independent spatial-functional unit, in a wider sense, it belongs to the block unit and this is most often its most accentuated part, as it is visible from multiple directions. It can be viewed as part of the crossroads where it is positioned, but also as part of a wider city structure depending on the aspect and width of viewing the context (Šobot, 1991:5). Taking into consideration that the facades of corner houses are most often oriented towards exteriors with different architectural and urban characteristics, they require a more complex procedure of characterization, as it is necessary to establish adequate relations with regard to the context that might be totally different, but all within the spatial frame of a single building.

Corner houses have been regularly discussed in written materials and there are numerous scientific analyses and reviews of certain architectural works, as well as historiographic presentations of their stylistic and other characteristics (Kadijević, 2016, 2015, 2009; Kahle, 2004; Nikolić, 2017; Drljević, 2007; Jevtić, 2004; Alfirević, 2016; Alderson, 2006; Krklješ et al., 2009; etc.). A significant contribution to this theme research was made by Aleksandar Kadijević and Darko Kahle, who analyzed characteristic corner constructions in Serbia and Croatia in the period between the two world wars. There is somewhat less theoretical research that discusses the principles and methodology of corner house design in a wider sense, as well as their typology (Krier, 1992; Brolin, 1988; Moughtin et al., 1995; Demiri, 2013; Marković, 2019.; Šobot, 1991; Alfirević and Simonović Alfirević, 2015; and others). In this group, studies by Ivan Marković and Radmila Šobot stand out, as they include numerous examples of corner houses in Belgrade in the period from the beginning of the 19th to the beginning of the 20th century. Marković’s study is primarily directed at analyzing the formal characteristics of the corner motif, in which the author stresses that “the first and most important factor in creating the meaning of the corner content is in fact the *author’s intention*”, and that “corner verticals enable functional, social and decorative purpose and offer a better view of the street, or can indicate the social status of the owner, or as a seductive, nostalgic motif they bring back the glorious time of medieval castles as powerful symbols of the city’s ruling class” (Marković, 2019:190). The above mentioned attitudes expressed by Marković indicate the existence of various motifs which determine or condition the meaning and content of the corner.

Moughtin et al. in their book *Urban Design; Ornament and Decoration* state that “when the house corner is emphasized by means of a decorative treatment, it remains memorable in the mind of the viewer” (1995:51). This attitude is significant, as it indicates that *memorability of the form* can be one of the important motifs which can have an impact on if and when the theme of the corner is used. The authors also state another important motif – the importance of the corner in uniting two adjoining facades, most often of different characters (Ibid, 1995:51).²

2 “A further function of the corner is its role in unifying two adjacent facades often

неки декоративним третманом, постаје памтљив у уму посматрача” (Moughtin, Oc, Tiesdell, 1995:51).² Поменути став је значајан за ову тему, јер указује да *памтљивост форме* може бити један од значајних мотива, који могу утицати на одлуку када и да ли ће тема угла бити примењена. Аутори такође наводе још један битан мотив, а то је значај угла у обједињавању две суседне фасаде које су најчешће различитих карактера (Ibid, 1995:51).³

Примарни циљ овог рада је да се пружи допринос теоријској анализи и систематизацији кључних мотива који одређују карактеристике куће на углу и појаву тзв. „угаоног мотива”. Са друге стране, секундарни циљеви су да се размотре основни принципи њихове просторно-функционалне организације, да се испитају становишта на које све начине се куће на углу односе према околини, као и да се сагледају најзначајнији приступи карактеризацији фасада и ситуације у којима се истиче тема угла.

КАРАКТЕРИЗАЦИЈА КУЋЕ НА УГЛУ

Просторно-функционална организација

Геометрија блока директно утиче на облик угаоне куће, јер одређује границе њене парцеле и примарну волуметрију, док на структуру угаоне куће утичу: првенствено намена објекта (стамбена, пословна и др.), затим просторно-функционална организација и у извесном смислу карактеристике епохе у којој је грађевина пројектована и изграђена. Структуру угаоног објекта чине вертикалне и хоризонталне комуникације, које чине скелет објекта, као и бочна крила (уколико постоје), која чине тело куће, тј. њихове димензије и унутрашња подела на блокове просторија (тзв. „функционалне трактове”) и појединачне просторије. Иако су могућности функционалног организовања просторија код угаоне куће бројне, могу се извести неки основни принципи, попут начина повезивања трактова на углу.⁴ Карактеристично је неколико приступа, код којих се повезивање трактова своди на одређивање позиције хоризонталне комуникације, која је у зависности од димензија тракта, најчешће са уличне, дворишне стране или дуж средишње осе тракта. (Сл. 2) Уколико имамо на уму Саливенов (Louis Sullivan) мото да „форма прати функцију” (*form follows function*), можемо констатовати да различите комбинације повезивања трактова код куће на углу имају за последицу различите карактере фасада, димензије и распоред фасадних отвора. Уколико се трактови истих или сличних карактеристика повезују на углу (Сл. 2.1, 2.2,

The primary aim of this paper is to contribute to the theoretical analysis and systematization of key motifs that determine the corner house and the emergence of the so-called “corner motif”. On the other hand, secondary aims are to explore the basic principles of their spatial and functional organization, to examine different standpoints on how corner houses relate to their surroundings, and to look at the most significant approaches to the characterization of facades and situations when the corner is emphasized.

CHARACTERIZATION OF A CORNER HOUSE

Spatial and functional organization

The geometry of a block has a direct influence on the shape of a corner house, as it determines the boundaries of its plot and primary volumetry, while the structure of a corner house is mainly influenced by the purpose of the building (residential building, office building, etc.). Other influencing factors are the spatial and functional organization and to some extent the characteristics of the epoche when the building was designed and constructed. The structure of the corner building is made up of vertical and horizontal communications, which form the skeleton of the building, along with side wings (if there are any), which make up the body of the house, i.e. the dimensions and internal division into blocks of rooms (the so-called ‘functional tracts’) and individual rooms. Although possibilities for the functional organization of rooms in a corner house are numerous, some basic principles can be deduced, such as the method for linking the tracts on a corner.³ What is characteristic for several approaches is that the linking of tracts comes down to determining the position of horizontal communication, which, depending on the dimensions of the tract, is usually positioned on the street yard side or along the middle axes of the tract (Fig. 2). If we consider Louis Sullivan’s motto that “form follows function”, we can conclude that different combinations of linking tracts in a corner house produce different facade characters, dimensions and positions of facade openings. If tracts with the same or similar characteristics are linked on the corner (Fig. 2.1, 2.2, 2.3, 2.5, 2.6), emphasizing of the corner motif is not of primary importance. It does not prevent some other aspect of this concept or some other motif from leading to its emphasis.

On the other hand, the position of the communication core also determines the layout and interior organization of rooms, and indirectly the appearance of the facades, too. Depending on the dimensions and the outline of the building, the core is most often positioned: 1) next to the adjoining buildings, 2) next to the interior corner, 3) in the middle zone of the tract, 4) on the adequate fire protective distance, 5) next to the

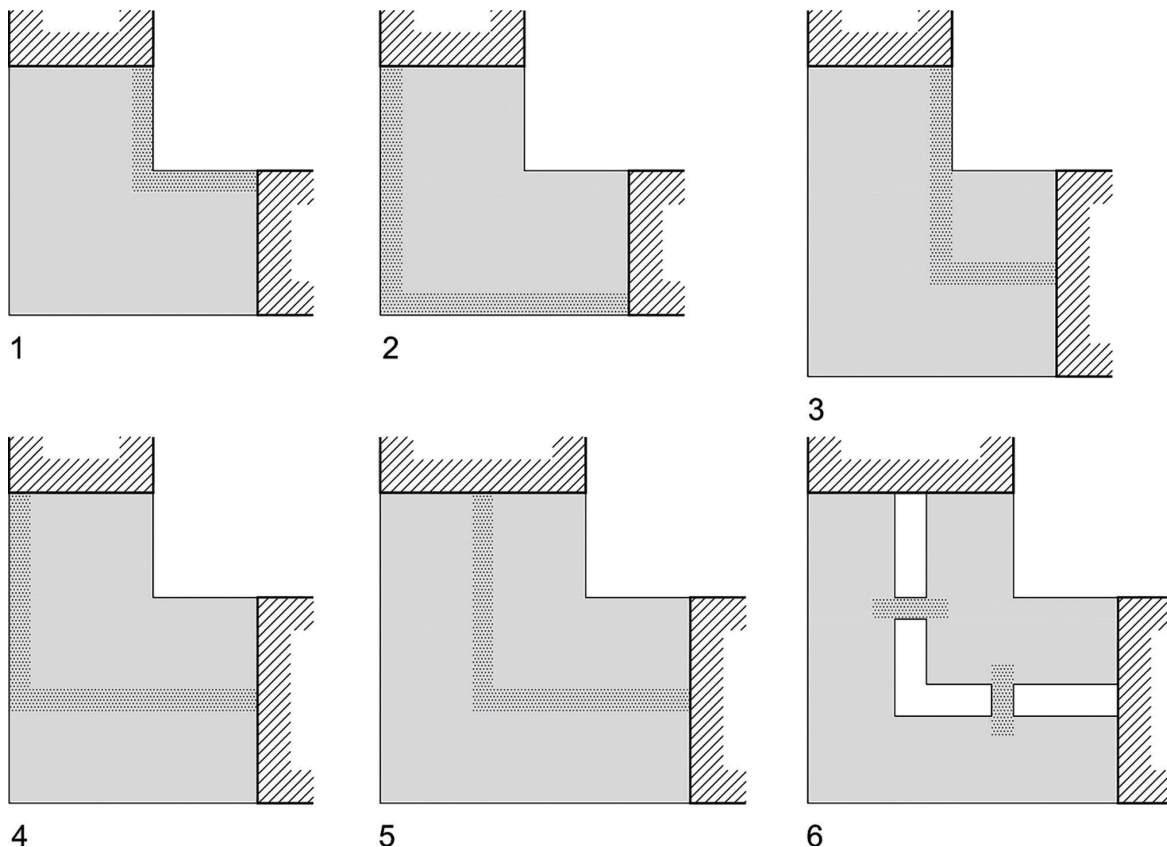
2 „The street corner when given emphasis with decorative treatment becomes memorable in the mind of viewer.”

3 „A further function of the corner is its role in unifying two adjacent façades often acting as a vertical foil or contrasting element to the horizontality of the street scene.”

4 Код појединих аутора је присутна другачија терминологија и тумачење термина „једнотракт” и „двотракт”, у зависности од тога да ли се под појмом „тракт” подразумева блок просторија као функционална целина у згради или као издвојена просторно-обликовна и функционална целина (Marušić, 1999; Alfirević, Simonović Alfirević, 2014).

acting as a vertical foil or contrasting element to the horizontality of the street scene.”

3 Certain authors use different terminology and interpretation of the term “one-tract” and “two-tract”, depending if the term “tract” stands for a block of rooms as a functional unit within the building or as separate spatially shaped and functional unit (Marušić, 1999; Alfirević, Simonović Alfirević, 2014).

Слика 2. Карактеристични примери повезивања трактова на углу: 1,2) два једноtrakта – галеријски типови, 3,4) два једноtrakта – галеријски и коридорски тип, 5) два једноtrakта – коридорски типови и 6) два двотракта (Извор: скица аутора) / Figure 2. Characteristic examples of linking tracts on the corner: 1,2) two single tracts – gallery type, 3,4) two single tracts – gallery and corridor type, 5) two single tracts – corridor type 6) two double tracts (Source: author's sketch)

2.3, 2.5, 2.6), истицање угаоног мотива није од примарног значаја, што не значи да неки други аспект концепта или мотив не може да услови његову појаву.

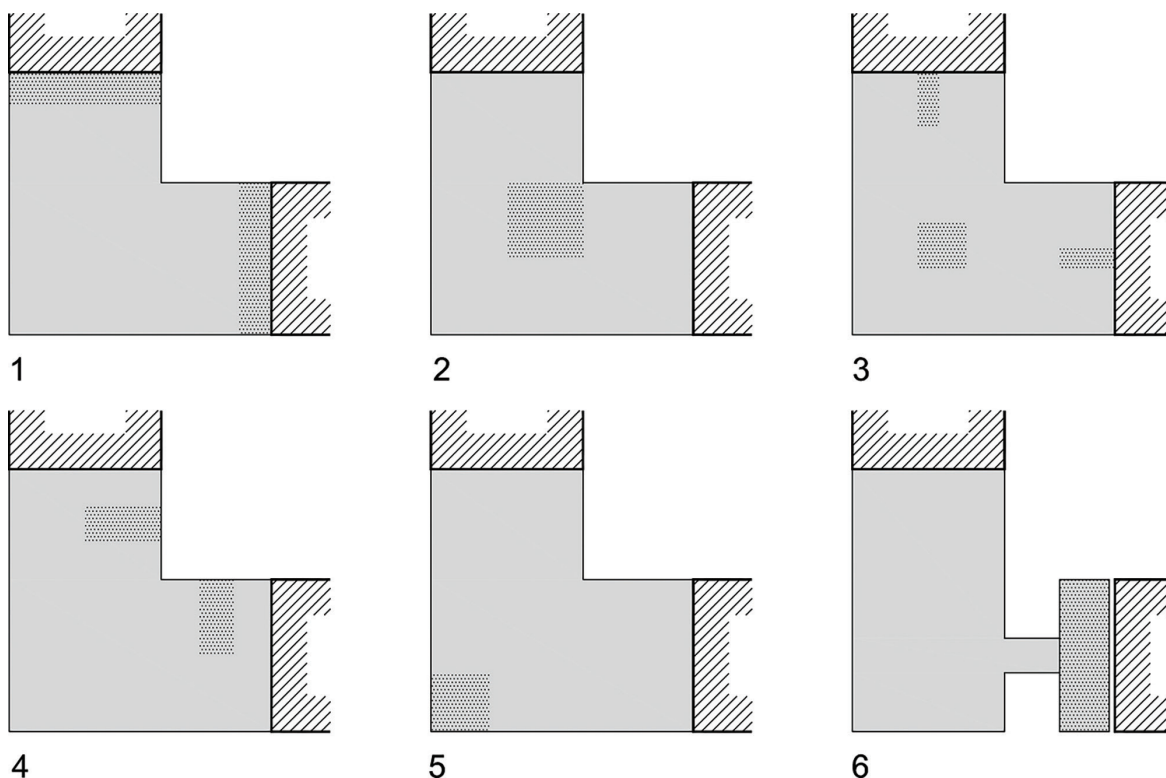
Са друге стране, позиција комуникационог језгра, такође, одређује распоред и унутрашњу организацију просторија, а посредно и изглед фасада. У зависности од димензија и габарита објекта језгро се најчешће позиционира: 1) уз суседне објекте, 2) уз унутрашњи угао, 3) у средишњој зони тракта, 4) на адекватном противпожарном растојању, 5) уз спољашњи угао и 6) у одвојеном тракту. (Сл. 3) Позиција вертикалних комуникација уз суседне објекте је веома честа у пракси и карактеристична је за ситуације када постоји потреба за што већим обједињавањем корисне површине у целину. Овај концепт просторне организације је присутан код схема и са једним и са два функционална тракта (тзв. галеријски и коридорски тип). Позиције помоћних просторија и комуникација се углавном користе као зоне тзв. *спона*, путем којих се угаони објекат надовезује на суседне објекте. Недостатак овог концепта је што се дужина дворишне и уличне фасаде умањује за ширину помоћних просторија, чиме се у извесној мери јавља проблем слабије осветљености просторија око унутрашњег угла, што може утицати на његов карактер. Код објеката код којих су вертикалне комуникације лоциране уз унутрашњи угао, редукује се претходно поменути недостатак, због чега се за овај концепт може рећи да је у функционалном смислу један од оптималнијих. Међутим, код њега је умањена могућност просторног обједињавања садржаја у целину. Језгро које је

exterior corner or 6) in a separate tract (Fig. 3). The position of vertical communications next to adjoining buildings is very frequent in practice and characteristic of situations in which there is a need for the largest possible integration of usable surface into one unit. This concept of spatial organization is present in schemes with both one or two functional tracts (the so-called gallery and corridor type). The positions of auxiliary rooms and communications are mainly used as zones of the so-called *linkers*, connecting the corner house to the adjoining buildings. The downside of this concept is that the length of the yard and street facade are shortened by the width of the auxiliary rooms, which, to some extent, creates the problem of weaker lighting in rooms around the inner corner, which may impact the corner building's character. In buildings where the vertical communications are located next to the inner corner, the previously mentioned downside is reduced, which is why it can be said that this concept is one of the most optimal in a functional sense. However, it has a lower possibility of spatial integration of the content into one unit. The core is most often in the center of gravity of the building base, and in a physical sense it separates the usable surface into two parts. On the other hand, this concept is characteristic of the outlines of those buildings which due to fire safety regulations have shorter side wings, and for this reason there is no requirement for introducing two or more staircases. In buildings with wider side wings, it is common to withdraw vertical communications to the position of the middle axes in one or both wings, the forms of which separate the functional tracts. This example has the evident problem of weaker lighting in the rooms around the

најчешће у тежишту основе објекта, у физичком смислу дели корисну површину на два дела. Са друге стране, концепт је карактеристичан за габарите објеката који због противпожарних услова имају мање дужине бочних крила, због чега није потребно уводити два или више степеништа. У ситуацијама када је присутна већа ширина бочних крила, уобичајено је повлачење вертикалних комуникација на позицију средишње осе једног или оба крила, чиме се формирају одвојени функционални трактови. Код овог примера је евидентан проблем слабије осветљености просторија око унутрашњег угла, док са друге стране концепт пружа могућност формирања дужих крила у границама које одређују противпожарни услови. Проблем умањене могућности обједињавања просторија у целину је још више изражен, због чега овај пример одговара уситњенијим функционалним структурама. Противпожарни услови постају одређујући код ситуација када је присутна већа дужина крила, због чега се позиције вертикалних комуникација могу јавити и око средине оба бочна крила. Уобичајено је њихово оријентисање ка дворишној страни куће, што са собом доноси и проблем умањене приступачности просторија на спољашњем углу куће, али и слабију осветљеност просторија око унутрашњег угла. У ретким ситуацијама када је геометрија локације оштроугла, могуће је позиционирати вертикалне комуникације на спољашњем оштром углу. Овај начин организовања је начелно неповољан, јер подстиче проблеме попут лоше осветљености на унутрашњем углу, а и најрепрезентативнији простор куће се користи за помоћни садржај, због чега је препоручљив за одређене, првенствено

interior angle, while on the other hand the concept enables the formation of longer wings within the fire safety boundaries. The problem of a lower possibility of integrating the rooms into one unit is even more pronounced, which is why this example is suitable for smaller functional structures. Fire safety regulations are defining in situations when the wings are longer, which is why the vertical communication can also be positioned in the middle of both side wings. It is usual for them to be oriented towards the yard side of the house, which brings up the problem of lower availability of rooms on the external corner of the house, but also weaker lighting in the rooms around the inner corner. In rare situations, when the geometry of the location is sharp-angled, it is possible to position vertical communications on the external sharp angle. This method of organization is generally unfavorable, as it creates problems such as poor lighting for the inner corner, and it also means that the most representative space in the house is used for auxiliary content, which is why it is primarily recommended for certain public purpose buildings, where the form can take precedence over the function. The last characteristic example is a variation of the first one, where the vertical communications are separated into a separate block, which enables a greater possibility of unifying the rooms into one unit, but the length of the side wing depends on the fire safety regulations, i.e. the distance to the fire escape staircase. In most of these examples, having an adequate position of the vertical communication enables the freer artistic treatment of the facade surfaces and their characterization, but it does not affect the use of the corner motif, except for when the position of the staircase on the corner directly impacts the emphasis (Fig. 3.5).

Слика 3. Карактеристичне позиције вертикалних комуникација код угаоних зграда: 1) уз суседне објекте, 2) уз унутрашњи угао, 3) уз средишњу осу крила, 4) на противпожарном растојању, 5) уз спољашњи угао и 6) у одвојеном тракту (Извор: скица аутора) / Figure 3. Characteristic positions of vertical communications in corner buildings: 1) next to adjoining buildings, 2) next to internal corner, 3) next to the middle axis of the wing, 4) at a fire safety distance, 5) next to external corner and 6) in a separate tract (Source: author's sketch)

јавне намене објекта, код којих форма може имати предност у односу на функцију. Последњи карактеристичан пример је варијација првог, код кога се вертикалне комуникације издвајају у засебан блок, чиме се постиже већа могућност обједињавања просторија у целину, али је дужина бочног крила условљена противпожарним условима, тј. удаљењем до противпожарног степеништа. Код већине поменутих примера, адекватна позиција вертикалних комуникација пружа могућност слободнијег ликовног третмана фасадних површина и њихове карактеризације, али не условљава примену угаоног мотива, сем када позиција степеништа на углу директно утиче на формирање акцента. (Сл. 3.5)

Приступ функционалном организовању угаоних интерполација се значајно изменио током последњих пар векова. Током периода доминације академизма у архитектури, због потребе да се нагласи монументалност објекта, врло често су истицани тема угла и принцип осне симетрије, што је имало за последицу позиционирање главног улаза у објекат на углу. Репрезентативне просторије, попут салона, дневне собе, трпезарије, радне собе, музичке собе и др., најчешће су размештене дуж осе угла, јер им је таква позиција омогућавала већи ниво осветљења и оријентисаност према два или три различита амбијента. Са развојем модернистичких идеја код великог броја објеката артикулацији угла се више не приступа на посебан начин (Moughtin, Ос, Tiesdell, 1995:49). У организационом смислу, од позиције угла дуж бочних крила се нижу просторије, које су решене по истим или сличним принципима, без значајније диференцијације према нивоу репрезентативности. Место улаза код кућа на углу више није строго одређено и може да буде у средишњем делу једног од трактова, у симетрали угла, бочно, са стране или чак позади из дворишног дела (Џобот, 1991:39).

Однос угаоне куће према суседним објектима

Да би се успоставила адекватна релација угаоног објекта према контексту, од примарног значаја је његово уклапање у хоризонталне и вертикалне регулације суседних објеката. Начелно, постоје три принципа који одређују однос

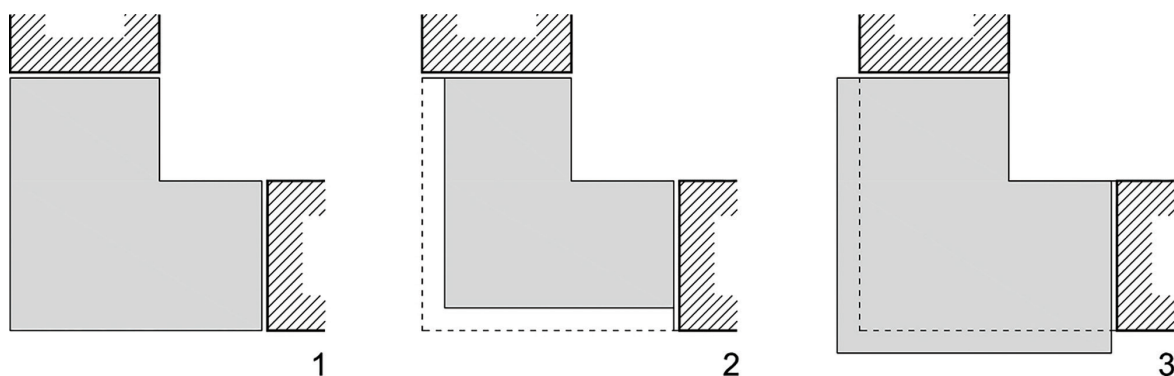
Access to the functional organization of corner interpolations has significantly changed over the past few centuries. In the period of dominant academism in architecture, because of the need to stress the monumentality of the building, the corner theme and the principle of axial symmetry were often stressed, which resulted in positioning the main entrance within the corner house. Representative rooms such as the drawing room, living room, dining room, study, music room, etc. were most often distributed along the corner axis, as this position provided them with more lighting and enabled them to be oriented towards two or three different features of the surroundings. With the development of modernistic ideas, articulation of the corner was not approached in a special way in a large number of buildings (Moughtin et al., 1995:49). In the organizational sense, from the position of the corner along the side wings, there is a sequence of rooms, designed according to the same or similar principles, without significant differentiation in the level of representativeness. The entrance point in corner houses is not strictly determined and can be placed in the middle part of one of the tracts, in the bisector of the angle, laterally, on the side or even at the back of the yard area (Џобот, 1991:39).

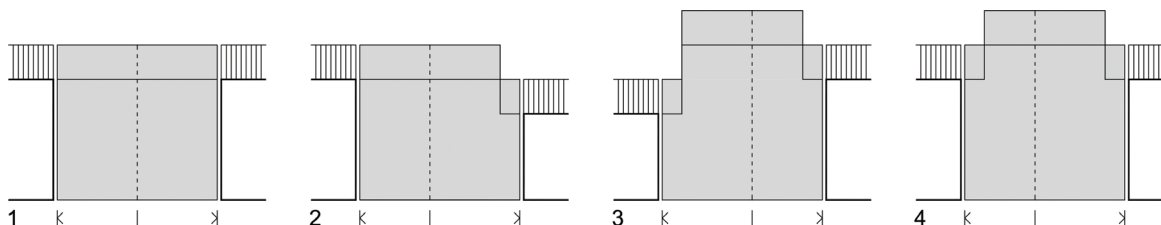
Relation of corner house with adjoining buildings

In order to establish an adequate relation between the corner house and its context, what is of primary importance is its adaptation to the horizontal and vertical regulation of the adjoining buildings. In general, there are three principles determining the relation between the volumetry of the house and the facade planes of the surrounding buildings, i.e. their horizontal regulations – the principle of *continuity*, the principle of *withdrawal* and the principle of *emphasis*. The use of these principles is possible: for the whole building; only in certain zones; or on one level only (ground floor and/or last floor, withdrawn floors, those with neutral position or emphasized floors, etc.) (Fig. 4).

The principle of continuity is applied in a larger number of cases, and it concerns the elongation of the facade surfaces along regulatory directions resulting from the adjoining buildings. The

Слика 4. Карактеристични односи волуметрије угаоног објекта према фасадним равнинама суседних објеката: 1) континуитет фасадних равни, 2) повлачење у односу на правце суседних фасада и 3) истицање у односу на правце суседних фасада (Извор: скица аутора) / Figure 4. Characteristic relations between the volumetry of the corner house and the facade planes of adjoining buildings: 1) continuity of facade planes, 2) withdrawal from the direction of adjoining facades and 3) emphasis in relation to the directions of the adjoining facades (Source: author's sketch).

Слика 5. Карактеристични односи волуметрије угаоног објекта према вертикалним регулацијама суседних објеката: 1) континуитет између суседних објеката исте висине, 2) континуитет са суседним објектом веће висине, 3) истицање у односу на суседне објекте различитих висина и 4) истицање у односу на суседне објекте истих висина (Извор: скица аутора) / Figure 5. Characteristic relations of corner house volumetry and vertical regulations of adjoining buildings; 1) continuity between adjoining buildings of the same height, 2) continuity with a higher adjoining building 3) stressing the corner house in relation to adjoining buildings of different heights and 4) stressing the corner house in relation to adjoining buildings of the same height (Source: author's sketch)

волуметрије објекта према фасадним равнима објеката у непосредном окружењу, тј. њиховим хоризонталним регулацијама — принцип *континуитета*, принцип *повлачења* и принцип *истицања*. Примена ових принципа је могућа на нивоу читавог објекта, или само у одређеној зони или на једном нивоу (приземље и/или последња етажа повучени, спратови са неутралним ставом или истакнути, итд.). (Сл. 4)

Принцип континуитета је у примени у већем броју случајева и подразумева продужавање фасадних површина дуж регулационих праваца који проистичу из суседних објеката. Примена овог принципа је најчешћа у зони типског спрата, који знатно одређује карактер волумена објекта. Овом принципу припада и благо инклинирање фасадних равни које може да се примењује за истовремено наглашавање угаоног објекта и остваривање континуитета фасадних површина. Принцип континуитета је основни медиј за остваривање неутралног (мимикричног) става према окружењу, међутим, иако не условљава директно присуство угаоног мотива, његова примена код овог принципа може бити логична.

Принцип повлачења подразумева померање (смицање) фасадних равни према унутрашњости, у односу на регулационе правце који проистичу из суседних објеката. Примена овог принципа је карактеристична, пре свега, у зони наткривеног приземља и повучене етаже са терасом. Недостатак примене оваквог става је евидентан у контактної зони са суседним објектима код којих се јављају неатрактивни („слепи“) делови калкана, који се могу превазићи просецањем пролаза или дистанцирањем дела волумена у односу на суседне објекте. Овај принцип у већој или мањој мери наглашава другачији карактер угаоног објекта у односу на суседне, због чега примена угаоног мотива у овој ситуацији није неопходна.

Принцип истицања подразумева померање фасадних равни према спољашњости, у односу на регулационе правце који проистичу из суседних објеката. Примена оваквог принципа је карактеристична за објекте чији је основни концепт да се наметну у окружењу, као и у ситуацијама када је зона споне према суседним објектима формирана у виду еркера или ризалита. Истицање угаоног објекта се најчешће остварује у ширини 120-150cm, тј. онолико колико дозвољавају

use of this principle is most frequent in the zone of the typical floor plan, which determines, to a great extent, the character of the building's volume. This principle also includes slight inclination of the facade planes, which can be used for parallel emphasis of a corner house, as well as to achieve continuity of the facade surfaces. The principle of continuity is the main medium for achieving a neutral (mimicric) attitude towards the surroundings, however, although it does not require the direct presence of a corner motif, its use in this principle is logical.

The principle of displacement is the withdrawal of facade planes towards the interior, in relation to the regulatory directions of the surrounding buildings. The application of this principle is characteristic primarily of the zone of a roofed ground floor and a withdrawn floor with a terrace. The downside of this principle is evident in the contact zone with adjoining buildings revealing unattractive (“blind”) parts of the gable, which can be surpassed by inserting a passage or by distancing part of the volume in relation to the surrounding buildings. This principle more or less stresses the different character of the corner house in comparison with the adjoining buildings, which is why the use of a corner motif in this situation is not necessary.

The principle of emphasis involves the displacement of facade planes towards the exterior, in relation to the regulatory directions of adjoining buildings. The use of this principle is characteristic of buildings whose main concept is to stand out from the surroundings, as well as in situations when the zone of connection towards adjoining buildings is created in the form of bay windows or an avant-corps. Emphasis of the corner house is most often achieved with a width of 120-150cm, i.e., as much as the urban conditions allow. This principle, to a greater or lesser extent, also stresses the difference between the character of the corner house and that of the surrounding buildings, which is why the use of a corner motif in this situation is not necessary.

As in all other forms of interpolation, one of the key aspects of linking the corner house to the adjoining buildings is choosing an adequate link. It can be an element or zone of one building, and in certain situations a whole building, which is articulated in a specific way, with the aim of achieving a solution for the visual conflict that can arise in situations of disaccord between existing buildings and the newly designed or reconstructed building (Alfirević and Simonović Alfirević, 2015:24).

урбанистички услови. И овај принцип у већој или мањој мери наглашава другачији карактер угаоног објекта у односу на суседне, због чега примена угаоног мотива ни у овој ситуацији није неопходна.

Као и код свих других видова интерполација, један од кључних аспеката надовезивања угаоног објекта на суседне је избор адекватне споне. Она може бити елемент или зона једне грађевине, а у извесним ситуацијама може да буде и читав објекат, који је на специфичан начин артикулисан, са циљем да се постигне решење визуелног конфликта, који се може јавити у ситуацијама неусаглашености између постојећих објеката и новопројектованог или реконструисаног објекта (Alfirević, Simonović Alfirević, 2015:24).

Усклађивање волуметрије угаоне куће према вертикалним регулацијама суседних објеката се у општем смислу остварује на четири начина: а) континуираним повезивањем угаоног објекта са суседним објектима исте висине, б) континуираним надовезивањем угаоног објекта на суседни објекат веће висине, в) истицањем угаоног објекта у односу на суседне објекте различитих висина и г) истицањем угаоног објекта у односу на суседне објекте истих висина. (Сл. 5) Сваки од наведених приступа је могуће интерпретирати на више различитих начина, применом различитих спона на једном или два места, или надовезивањем угаоног објекта на суседне објекте без примене споне, што је ређа ситуација, јер подразумева постојање истог или сличног профила калкана на угаоном и суседним објектима. Оно што је битно нагласити је да истицање висине угаоног објекта у односу на суседне објекте (Сл. 5.3, 5.4) сугерише примену некаквог мотива на углу, јер је волуметрија куће већ доминантна у окружењу, те је у таквој ситуацији зону угла логично преточити у визуелни акценат.

КАРАКТЕРИЗАЦИЈА ФАСАДА И ТЕМА УГЛА

Фасада је лице куће које настаје као последица интеракције унутрашњих (функционалних) и спољашњих (просторно-локационих) контекстуалних фактора. У зависности од карактера амбијента према коме је оријентисана, фасада може имати различите визуелне карактеристике. Како и код других типова интерполација, угаони објекат у најопштијем смислу може да буде у једној од три специфичне релације према контексту: а) може на *мимикричан* (миметичан) начин да подражава постојеће карактеристике окружења, б) на *асоцијативан* начин да поприма извесне карактеристике из окружења и тиме буде „нова“ целина која мање или више подсећа на „старо“, тј. постојеће и в) да буде *контрастан* према затеченом окружењу (Panić, Dinulović, 2009; Alfirević, 2011; Stanković Simčić, 2010, 1989).

Свака угаона кућа поседује мање или више јасно диференциране следеће зоне: а) угао, б) средишње зоне фасада и в) споне према суседним објектима, чије

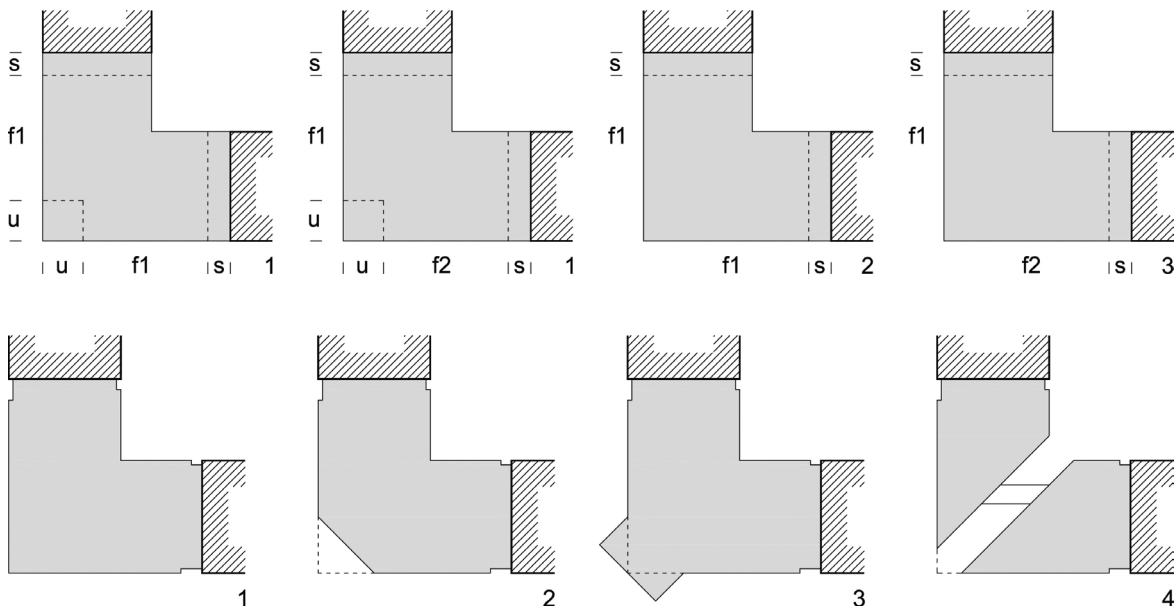
Harmonizing the volumetry of the corner house with the vertical regulations of the surrounding buildings is generally achieved in four different ways: a) by continuous linking of the corner house with adjoining buildings of the same height, b) by continuous sequence of the corner house to the adjoining higher building, c) by stressing the corner house in relation to adjoining buildings of the same height (Fig. 5). Each of the stated approaches can be interpreted in multiple ways, by using different links on one or two points or by sequencing the corner house to adjoining buildings without the use of a link, which happens quite rarely as it means that the gables on the corner house and the surrounding buildings have the same or a similar profile. What should be emphasized is that the accentuation of the height of the corner house in relation to adjoining buildings (Fig. 5.3, 5.4) suggests the application of some kind of a corner motif, as the volumetry of the house is already dominant in its surroundings, so in this situation it is logical to turn the corner zone into a visual accent.

CHARACTERIZATION OF THE FACADE AND THE CORNER THEME

The facade is the face of a house, resulting from the interaction between interior (functional) and exterior (spatial-locational) contextual factors. Depending on the character of the ambience that the facade is oriented towards, it can have different visual characteristics. As with other types of interpolations the corner house can in the widest sense have one of the three specific relations towards the context: a) it can support the current characteristics of the surroundings in a mimic (mimetic) way, b) it can adopt certain characteristics of the surroundings in an *associative* way, so that it becomes “a new” building which is more or less resemblant of “the old”, i.e. existing building and c) it can *contrast* with the existing surroundings (Panić and Dinulović, 2009; Alfirević, 2011; Stanković Simčić, 2010, 1989).

Every corner house has the following zones more or less clearly defined: a) the corner, b) the middle zone facade and c) links to adjoining buildings, whose relations and proportions determine its character. Depending on the context and author's attitude to the surroundings, most often there is a need to introduce one or two links, if the corner building cannot be directly linked to the adjoining buildings. On the other hand, forming the corner theme results from a creative need to stress and emphasize the position of the building in its surroundings. Bearing in mind what has previously been said, a question arises – does the corner position of a house necessarily mean the aspiration to stand out from the surroundings?

According to Ivan Marković, in order for a building to be named a corner building, it must have an engaged structure of the angle (Marković, 2019:192). However, the fact is that there are certain situations when a corner building can be subordinated to one of the adjoining buildings at a prominent location, i.e. the starting point of a very significant sightline. In these circumstances, the accentuation of the corner does not have to be a priority in the facade's characterization.

Слика 6. (горе) Принципи карактеризације фасада угаоне зграде (U - угао, F - средишња зона фасаде, S - спона) (Извор: скица аутора) / Figure 6. (above) Principles of corner building characterization (U - corner, F - middle zone of the facade, S - link) (Source: author's sketch)

Слика 7. (доле) Карактеристични приступи артикулацији угла: 1) неутрални третман, 2) повлачење угла, 3) истицање угла, 4) отварање угла (Извор: скица аутора) / Figure 7. (below) Characteristic approaches to corner articulation: 1) neutral treatment, 2) corner withdrawal, 3) corner emphasis, 4) corner opening (Source: author's sketch)

међусобне релације и пропорције одређују њен карактер. У зависности од контекста и ауторског става према окружењу, најчешће постоји потреба за увођењем једне или две споне, уколико угаони објекат не може да се непосредно надовеже на суседне објекте. Са друге стране, формирање теме угла проистиче из стваралачке потребе да се позиција објекта на извесан начин нагласи и истакне у окружењу. Имајући у виду претходно речено, поставља се питање да ли угаона позиција објекта мора увек да подразумева тежњу за истицањем у окружењу?

По Ивану Марковићу, да би се једна грађевина могла назвати угаоном она мора поседовати ангажовану структуру угла (Marković, 2019:192). Међутим, чињеница је да постоје одређене ситуације у којима угаони објекат може да се подреди неком од суседних објеката, уколико је на пример неки од њих објекат високих естетских вредности, или уколико је суседни објекат на истакнутој локацији, тј. на исходишту неке врло значајне визууре. У поменутиим околностима истицање угла не мора бити приоритет у карактеризацији фасада.

У већини случајева истицање угла (U) и карактеризација фасада угаоне куће проистичу из неколико фактора које архитект интерпретира у виду ауторског става. Најзначајнији аспект карактеризације је однос леве (F1) и десне фасаде (F2) угаоног објекта, тј. опредељење да ли се оне тематски разликују или су део исте визуелне целине. (Сл. 6)

У извесним ситуацијама, када су амбијенти према којима су фасаде оријентисане веома различити, или различитог значаја, фасаде могу имати сопствени идентитет. У таквим околностима артикулација угла је углавном неопходна, јер је његова улога не само да акцентира објекат, већ и да помири и „повеже“ различите идентитете фасада. Уколико

In most cases, the emphasis of the corner (U) and characterization of the corner house facades result from several factors that the architect interprets in the form of the author's view. The most important aspect of characterization is the relation between the left (F1) and right (F2) facade of the corner building, i.e. the decision as to whether they are thematically different or part of the same visual unit (Fig. 6).

In certain cases, when the settings that the facades are oriented towards are extremely different or of different importance, the facades can have their own identity. In such circumstances, mainly the articulation of the corner is required, as its role is not only to accentuate the house, but also to reconcile and “connect” different identities of the facades. If the aim is to achieve comprehensive treatment of the corner house without visual differentiation of the facades, the corner can, but does not have to, be emphasized, as then it does not have its primary role, to “reconcile” different identities. If we generalize different designer approaches to articulating the corner, we can point out several characteristic attitudes: neutral treatment, withdrawal, emphasis and corner opening.⁴

Neutral treatment of the corner is the intersection of the facade planes under inclination being determined by the regulations of the adjoining buildings. This approach is applicable in cases: a) when there is an aspiration to blend the identities of the facades on the building, b) when adjoining buildings have high aesthetic values or c) when the position of the building on a crossroads of streets of lower rank, when the emphasis of the corner is not necessary.

4 Typology of the corner has been widely written about and most authors agree on three main concepts of the corner: neutral, withdrawn and emphasized (Marković, 2019:199; Šobot, 1991:9; Moughtin et al., 1995:52; Panić and Dinulović, 2009:1733; Kahle, 2004:79; Herriott, 2016). Variations in standpoints emerge if formal characteristics of the corner are looked at, thus, the authors differentiate the following: cut, convex, concave, rounded and neutral corner.

Слика 8. Неутралан третман угла: 1) Corner House, London (DSDHA, 2016), 2) Redchurch Corner, London (31-44 Architects, 2020), 3) Think Corner Helsinki University, Helsinki (JKMM Architects, 2017) (Извор: www.archdaily.com) / Figure 8. Neutral treatment of the corner: 1) Corner House, London (DSDHA, 2016), 2) Redchurch Corner, London (31-44 Architects, 2020), 3) Think Corner Helsinki University, Helsinki (JKMM Architects, 2017) (Source: www.archdaily.com)

Слика 9. Повлачење угла: 1) Goldman & Salatsch Building - Looshaus, Vienna (Adolf Loos, 1912), 2) Verbund Headquarters, Wien (Solid Architecture, 2010), 3) Quartier Des Spectacles, Montreal (Aedifica, 2012) (Извор: www.archdaily.com) / Figure 9. Corner withdrawal: 1) Goldman & Salatsch Building - Looshaus, Vienna (Adolf Loos, 1912), 2) Verbund Headquarters, Vienna (Solid Architecture, 2010), 3) Quartier Des Spectacles, Montreal (Aedifica, 2012) (Source: www.archdaily.com)

Слика 10. Истицање угла: 1) Eigen Haard Housing, Amsterdam (Michel De Klerk, 1921), 2) Castel Lane Apartments, Londob (Name architecture, 2017), 3) Petersdorff Department Store. Wrocław (Erich Mendelsohn, 1927) (Извор: www.archdaily.com) / Figure 10. Corner accentuation: 1) Eigen Haard Housing, Amsterdam (Michel De Klerk, 1921), 2) Castel Lane Apartments, London (Name architecture, 2017), 3) Petersdorff Department Store. Wrocław (Erich Mendelsohn, 1927) (Source: www.archdaily.com)

се тежи целовитом третману угаоне куће, без визуелног диференцирања фасада, угао може, али и не мора, да буде истакнут, јер тада не постоји његова примарна улога да „помири“ различите идентитете. Уколико се генерализују различити пројектантски приступи артикулацији угла, може се истаћи неколико карактеристичних ставова — неутралан третман, повлачење, истицање и отварање угла.⁵

Неутралан третман угла подразумева интерсекцију фасадних равни под инклинацијом коју одређују регулације суседних објеката. Овакав став је примењив: а) када се тежи

Corner withdrawal is a designer's approach in which the facade planes are confronted before the common meeting point defined by the regulations for the adjoining buildings. Most often it is used in narrow street profiles or busy roads, when corner withdrawal creates enlargement of the ground floor. Different types of corner withdrawal are used: cut, convex, concave, etc. (Marković, 2019:203).

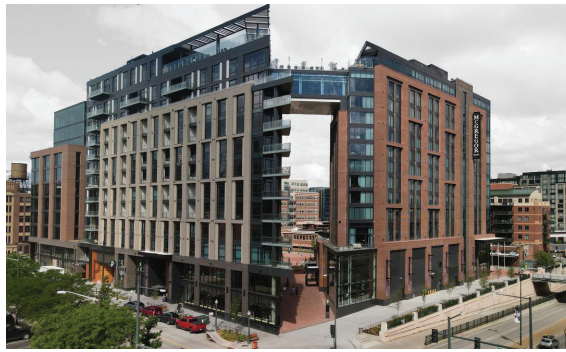
Corner accentuation is the attitude which includes confronting the facade planes outside the meeting point defined by the regulations for the adjoining buildings. This attitude is characteristic for the crossroads of wider streets, where accentuation of the corner in the form of bay windows or corner avant-corps will not degrade the space or diminish the passability or observability at the crossroads.

⁵ О типологијама угла је доста писано и код већине аутора се начелно поклапају три основне концепције угла: неутралан, повучени и истакнути угао (Marković, 2019:199; Sobot, 1991:9; Moughtin, Oc, Tiesdell, 1995:52; Panić, Dinulović, 2009:1733; Kahle, 2004:79; Herriott, 2016). Варијације угледистима настају уколико се посматрају формалне карактеристике угла, те аутори препознају: засечени, конвексни, конкавни, заобљени и неутрални угао.

уједначавању идентитета фасада на објекту, б) када су суседни објекти високих естетских вредности, или в) када је позиција објекта на раскршћима улица мањег ранга, код којих није неопходно истицање угла.

Повлачење угла је пројектантски став код кога се фасадне равни сучељавају пре заједничког исходишта које одређују регулације суседних објеката. Најчешће се примењује код уских уличних профила, или фреквентних саобраћајница, при чему се повлачењем угла на кући формира проширење партера. У примени су различити начини повлачења угла: засечени, конвексни, конкавни угао итд. (Marković, 2019:203)

Истицање угла је становиште код кога се сучељавање фасадних равни формира изван места сусрета које одређују регулације суседних објеката. Овај став је карактеристичан за раскршћа ширих улица, код којих истицање угла у виду еркера или угаоног ризалита неће деградирати простор и умањити проходност и сагледивост на раскршћу.

Слика 11. Отварање угла: 1) McGregor Square, Denver (Stantec, 2021) / Figure 11. Corner opening: 1) McGregor Square, Denver (Stantec, 2021) (Source: www.archdaily.com)

Табела 1. Мотиви и околности који утичу на примену угаоног мотива (Извор: схема аутора) / Table 1. Motifs and circumstances influencing the application of a corner motif (Source: author's scheme)

Мотиви / Motifs	Околности (узроци) / Circumstances (reasons)	Примена теме угла / Corner theme application	
		Препоручљиво / Recommended	Није неопходно / Not recommended
Истицање угла или куће у односу на контекст / Emphasizing the corner or house with relation to the context	Заштићено окружење / Protected environment	*	
	Специфичност намене / Specificity of purpose	*	
	Афинитет власника / Owner affinity	*	
	Естетски став аутора / Aesthetic approach of author	*	
	Визуелни израз аутора / Visual expression of author	*	
Постизање репрезентативности / Achieving representativeness	Памтљивост форме / Memorability of form	*	
	Симетричност композиције / Symmetry of composition		*
	Улаз на углу / Corner entrance	*	
Прошутање визуре кроз кућу / Allowing the field of vision through the house	Постојање референтне тачке / Existence of reference point		*
	Друштвени статус власника / Social status of owner		*
	Отварање дворишта према раскршћу / Opening the yard towards a crossroads		*
Повезивање суседних фасада / Connecting adjoining facades	Активирање унутрашњости блока / Activating the interior of the block		*
	Раздвајање крила зграде / Separating the building wings		*
	Функционални трактови истих или сличних димензија / Functional tracts of identical or similar dimensions		*
Усаглашавање са условима локације / Adapting to the location conditions	Позиција степеништа на углу куће / Position of staircase on the house corner	*	
	Различитост карактера фасада / Differences in facade characters	*	
	Нестандардни облик парцеле / Nonstandard shape of the plot		*
Проширење раскрснице / Cross-roads widening	Висинска разлика у топографији терена / Height difference in terrain topography		*
	Суседни објекти различитих карактеристика / Adjoining buildings with different characteristics		*
	Боља сагледивост / Better visibility	*	
Преношење елемента из непосредног окружења / Transferring elements from immediate surroundings	Место за окупљање / A meeting point	*	
	Контекст од значаја и високих естетских вредности / Context of importance and with high aesthetic values		*

Отварање угла је став који је веома ретко у примени и код кога се место сусрета фасадних равни које одређују регулације суседних објеката просеца, при чему се ослобађа визура према унутрашњости блока у ситуацијама када у њему постоје значајни или интересантни мотиви.

ДИСКУСИЈА

Упоредном анализом различитих аспеката који одређују концепт угаоне зграде, може се констатовати да постоје бројни мотиви и околности који директно или индиректно могу да утичу на постојање и примену угаоног мотива. Из приказане табеле се види да су ситуације у којима је примена угаоног мотива препоручљива или није неопходна готово једнако присутне, као и да сваки од мотива прате одређене околности које могу да одреде његову појаву. (Таб. 1)

Доминантну групу мотива чини потреба за истицањем угла или куће у односу на контекст. Околности које могу да одреде ову потребу су пројектовање у заштићеном окружењу и уз историјски вредне зграде, у коме поштовање затеченог наслеђа у извесној мери ограничава слободу изражавања, што као последицу може да има формирање угаоног мотива који постаје „свеж” акценат у контексту. Значајна је улога и афинитета власника, који у извесним ситуацијама може да услови обликовни израз и визуелно истицање угла на кући или читавог објекта. Такође, могу бити меродавни и специфичност естетског става архитекте и његов визуелни израз, који директно могу да услове примену атрактивних, нестандартних и памтљивих форми и елемената. Понекад и намена објекта може бити пресудна у одлуци да се угао или објекат истакне, што је посебно карактеристично за јавне објекте, комерцијалне и објекте културе.

Постизање репрезентативности је сродна група мотива претходној, у којој мотиви могу бити подстакнути симетријом композиције, што је било у значајној мери присутно у периоду академизма, угаоном позицијом и акцентирањем главног улаза у зграду, као и постојањем референтне тачке из које се најбоље сагледавају специфичности архитектонске композиције и др. Посебно значајна околност може бити и потреба власника да кроз визуелни идентитет зграде истакне свој друштвени и материјални статус.

Пропуштање визуре кроз кућу, пре свега на позицији угла, последица је тежње да се унутрашњост блока и двориште отворе према раскрсници у ситуацијама када постоје интересантни визуелни мотиви који могу да допринесу атрактивности амбијента, или када се жели да се садржаји у приземљу активније ангажују увођењем посетилаца у унутрашњост блока. Специфичност овог угаоног мотива се огледа у начину раздвајања, али истовремено и повезивања два суседна крила у динамичан композициони преплет.

Corner opening is a very rarely used approach in which the meeting point of the facade planes determined by the regulations for the adjoining buildings is cut into, thus opening the view towards the interior of the block in situations when the block has significant or interesting motifs.

DISCUSSION

Parallel analysis of different aspects that determine the concept of a corner building shows that there are numerous motifs and circumstances which can directly or indirectly influence the existence and application of the corner motif. The table below presents an equal number of occasions in which the application of a corner motif is recommended or is not necessary. Furthermore, it shows that each motif is accompanied by certain circumstances which can determine its presence (Tab. 1).

A dominant group of motifs reflects the need to emphasize the corner or house in relation to its context. The circumstances that can determine this need relate to cases in which a building is designed in protected surroundings and is near historically valuable buildings, so that the respect for existing heritage to some degree limits the freedom of expression, which can result in the creation of a corner motif that becomes a “fresh” accent within the given context. The role and the affinity of the owner are also of importance, as in some cases they can determine the expression of form and visual emphasis of the house corner or the whole building. Furthermore, what can be determining is also the specificity of an architect’s aesthetic attitude and his or her visual expression, which can directly impact the application of attractive, nonstandard and memorable forms and elements. Sometimes the purpose of the building can be decisive in choosing whether to emphasize the corner or the building, which is particularly characteristic of public, commercial and cultural buildings.

Representativeness is achieved by a group of motifs similar to those already there, where the motifs can be encouraged by the symmetry of the composition, quite present in the period of academism, or by the corner position and emphasis of the main entrance to the building, as well as by the existence of reference point from which the specificities of the architectural composition are best viewed. A particularly important circumstance could be the need of the owner to showcase his or her own social and material status through visual identity.

Allowing a view through the house, primarily in the corner position, is a consequence of the aspiration to open the interior of a block and its yard towards a crossroads in situations when there are interesting visual motifs which can contribute to the attractiveness of the ambience, or when the intention is for the content of the ground floor to be more actively engaged by allowing visitors into the interior of the block. The specificity of this corner motif is reflected in the separation, but simultaneously connection, of two adjoining wings into a dynamic compositional intertwining.

Тежња ка повезивању суседних фасада се јавља као последица њихових структуралних различитости, које могу бити условљене унутрашњом функционалном организацијом куће, начином повезивања функционалних трактова или позицијом степеништа уколико се налази на углу куће. У наведеним околностима, када се карактери суседних фасада разликују, примена угаоног мотива има улогу да повеже суседне стране куће у композициону и ликовну целину.

Усаглашавање са условима локације проистиче из специфичних карактеристика места у које кућа треба да се уклопи. Нестандардни облик парцеле у значајној мери може да утиче на специфичан облик угаоног мотива (када је парцела засечена на углу или постоје инклинације суседних страна), док висинска разлика у топографији терена и појава полунивоа у кући утичу на различите карактере и смицање елемената на фасадама, а самим тим посредно и на примену теме угла, која има улогу да помири њихове различите висине и ритмове.

Потреба за проширењем раскрснице је обично подстакнута условима боље саобраћајне сагледивости и формирањем простора за окупљање људи на раскршћу, што може да утиче и на повлачење зграде на углу (у зони приземља или у целости) и формирање угаоног мотива који прати облик раскрснице.

У појединим ситуацијама, када на објектима у окружењу постоје елементи архитектуре који су високих естетских вредности и од значаја (нпр. угаони мотиви на суседним објектима и сл.), може се јавити потреба за копирањем или стилизацијом мотива из окружења и њиховом применом на угаоној кући, чиме се успоставља специфичан дијалог архитектонских објеката из различитих временских периода. Иако се овакав приступ у савременој архитектури обично сматра превазиђеним, чињеница је да оваква могућност и даље постоји и присутна је у архитектонској професији.

ЗАКЉУЧАК

Примена угаоних мотива у карактеризацији угаоних кућа је једна од значајних тема у архитектури, пре свега јер су у питању објекти који су веома заступљени у мофологији града, а потом и што се односи на аспект естетске и функционалне концептуализације њиховог склопа. Значај овог истраживања се огледа у могућностима примене резултата у пројектантској пракси, али и у другим теоријским и историографским истраживањима која се баве угаоним интерполацијама и архитектуром у урбаном контексту. Могућности даљих истраживања у овој области су свакако бројне. Правци истраживања могу бити усмерени према даљој анализи типологије споне и угла, хронолошким и регионалним карактеристикама угаоних објеката и мотива, или разматрању правне регулативе која би могла да подржи и одреди карактеристике и значај

The aspiration to connect adjoining facades is the result of their structural differences, which can be conditioned by the inner functional organization of the house, the method of linking functional tracts, or the position of the staircase if it is positioned on the corner of the house. In these circumstances, when the characters of adjoining facades are different, the application of a corner motif has the role of connecting adjoining sides of the house in a compositional and artistic whole.

Adapting to the conditions of the location's motif results from the specific characteristics of the place where the house is supposed to fit in. If the plot has a nonstandard shape, it can greatly influence the specific shape of the corner motif (when the plot is cut, on the corner or has inclining adjoining sides), while the height difference in the terrain topography and the existence of half levels within the house can result in different features and the restriction of elements on the facades, thus indirectly impacting the application of the corner theme, which has the role of harmonizing their different heights and rhythms.

The need to widen a crossroads is usually encouraged by the possibility of better traffic visibility and by the formation of gathering space on the crossroads, which can result in the withdrawal of a corner building (in the zone of the ground floor or as a whole) and the formation of a corner motif which follows the shape of the crossroads.

In certain situations when the surrounding buildings have elements of architecture with a high aesthetic value (e.g., corner motif on adjoining buildings), there might be a need to copy or stylize motifs from the surroundings and to apply them to the corner house, which establishes a specific dialogue regarding architectural objects from different time periods. Although this approach in contemporary architecture is mostly considered outdated, the fact remains that this option still exists and is present in architecture.

CONCLUSION

The use of corner motifs in the characterization of corner houses is a significant topic in architecture, primarily as it concerns buildings which are very present in city morphology, but also since it refers to the aesthetic and functional conceptualization of their arrangement. The importance of this research lies in the potential for applying its results in design practice, but also in other theoretical and historiographical research dealing with corner interpolation in architectural and urban contexts. The possibilities for further research in this area are numerous. Further research could be aimed towards additional analysis of link and corner building typology, the chronological and regional characteristics of corner buildings and motifs, or the consideration of legal regulations which can support and determine the characteristics and importance of corner

ugaonih objekata u специфичном окружењу. Од значаја би била и анализа карактеристика угаоних објеката и мотива у заштићеним просторним целинама или уз културна добра са високим естетским вредностима.

Полазна хипотеза, по којој је примена мотива угла на угаоној интерполацији оправдана у ситуацијама када се кућа уклапа у непосредно урбано окружење које је од културно-историјског или архитектонског значаја, потврђена је, уз напомену да су у раду констатовани и други мотиви и околности који могу довести до примене угаоног мотива.

buildings in a specific environment. It would be of importance to conduct an analysis of the characteristics of corner buildings and motifs in protected spatial units or near cultural heritage with high aesthetic values.

The starting hypothesis by which the application of corner motifs in corner interpolation is justified in situations when the house fits into its immediate urban surroundings with cultural, historical or architectural importance has been confirmed. In the paper other motifs and circumstances which could lead to the application of the corner motif are also mentioned.

LITERATURA / REFERENCES

- Alderson, C. (2006) *Responding to Context: Changing Perspectives on Appropriate Change in Historic Settings*, *The Journal of Preservation Technology* **37/4**, pp. 22–33.
- Alfirević, Đ. (2016) *Ekspressionizam u srpskoj arhitekturi*, Beograd, Orion art.
- Alfirević, Đ., Simonović Alfirević, S. (2015) *Interpolacija u arhitekturi: Pristupi projektovanju interpoliranih objekata i „spona“ kao integrativni element / Infill Architecture: Design Approaches for In-Between Buildings and „Bond“ as Integrative Element*, *Arhitektura i urbanizam* **41**, str. 24–39.
- Alfirević, Đ., Simonović Alfirević, S. (2014) *Dvotraktni sklop u stambenoj arhitekturi u Srbiji*, *Arhitektura i urbanizam* **39**, str. 7–16.
- Alfirević, Đ. (2011) *Vizuelni izraz u arhitekturi / Visual Expression in Architecture*, *Arhitektura i urbanizam* **31**, str. 3–15.
- Brolin, B. (1988) *Arhitektura u kontekstu*, Beograd, Građevinska knjiga.
- Demiri, K. (2013) *New Architecture as Infill in Historical Context*, *Architecture and Urban Planning* **7**, pp. 44–50.
- Drljević, M. (2007) *O arhitekturi zgrade predstavništva Prvog dunavskog parobrodarskog društva u Beogradu*, *Arhitektura i urbanizam* **20–21**, str. 127–133.
- Herriott, R. (2016) *The Topological Relations of Corner Buildings at Street Junctions*, *Journal of Architecture and Urbanism* **40/4**, pp. 322–334.
- Jevtić, M. (2004) *Kritički refleksi – 101 osvrt na savremenu arhitekturu Srbije*, Beograd, Muzej savremene umetnosti.
- Kahle, D. (2004) *Zagrebačka uglovnica u razdoblju od 1928. do 1944. godine*, *Prostor* **27**, str. 77–85.
- Kadijević, A. (2016) *Palata Miloša Savčića 1924–1926 – Netipična beogradska ugaona zgrada*, *Nasleđe* **17**, str. 37–51.
- Kadijević, A. (2015) *Interpolations – necessity and inspiration of newer Belgrade architecture*, *Zbornik Matice Srpske za likovne umetnosti* **43**, pp. 243–257.
- Kadijević, A. (2009) *Interpolacije u Beogradskoj novijoj arhitekturi – neomodernistička autorska interpolacija u Takovskoj ulici (2003–2008)*, *Nasleđe* **10**, str. 203–212.
- Krier, R. (1992) *Elements of architecture*, London, Academy Editions.
- Krklješ, M., Kubet V., Hiel, K. (2009) *Interrelationship of public spaces and built-in corner buildings based on the examples of modernism in „Mali liman“ area in Novi Sad*, *Facta universitatis: Architecture and Civil Engineering* **7/2**, pp. 145–153.
- Marković, I. (2019) *Arhitektura ugaonih građevina u Beogradu (1865–2010)*, doktorska disertacija, Beograd, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Marušić, D. (1999) *Sveska 4*, Beograd, Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Moughtin, C., Oc, T., Tiesdell, S. (1995) *Urban Design: Ornament and Decoration*, Oxford, Butterworth.
- Nikolić, D. (2017) *Beogradske interpolacije arhitekta Konstantina Jovanovića*, *Nasleđe* **18**, str. 9–23.
- Panić, P., Dinulović, R. (2009) *Odnos nove i stare arhitekture: Projektovanje novih objekata u istorijskom okruženju*, *Zbornik radova Fakulteta tehničkih nauka* **5**, str. 1731–1734.
- Stanković Simčić, V. (2010) *Integracija staro–novo*, *Arhitektura raziskave* **2**, str. 31–40.
- Stanković Simčić, V. (1989) *Primjena metode kontrasta u revitalizaciji graditeljske baštine*, doktorska disertacija, Zagreb, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Šobot, R. (1991) *Beogradska kuća na uglu u periodu između dva rata 1918–1941*, magistarski rad, Beograd, Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu.